

De Nederlandse Ornithologische Unie organiseert jaarlijks een aantal themadagen. In dit katern zijn de verslagen van die themadagen opgenomen en zijn aankondigingen en ander verenigingsnieuws te vinden.

Voor actuele data en informatie zie www.nou.nu

Samenvattingen themadag

‘Graast de gans zijn eigen graf?’

In maart 2012 hield de nou een themadag over de ganzenproblematiek in Nederland in het Ecodrome te Zwolle. Tijdens deze dag hebben verschillend sprekers vraagstukken omtrent ganzen vanuit verschillende invalshoeken belicht. De verhalen van bijna alle sprekers van deze zeer geslaagde dag worden hieronder samengevat.

TRENDS IN AANTALLEN EN VERSPREIDING VAN GANZEN IN NEDERLAND

Kees Koffijberg en Menno Hornman, Sovon Vogelonderzoek Nederland

Aan de hand van gestandaardiseerde ganzen tellingen in de maanden september-mei en het broedvogelmeet (BMP) van Sovon, alsmede een tweetal zomertellingen in 2005 en 2009, wordt een overzicht gegeven van de trends in ganzen aantallen in Nederland.

In het winterhalfjaar pleisteren bij ons tegenwoordig ongeveer 2 miljoen ganzen. Bij Kleine Rietgans, Kolgans, Grauwe Gans en Brandgans gaat het om meer dan tweederde van de flywaypopulatie. Alle soorten vertonen op de lange termijn positieve trends, het meest uitgesproken bij Grote Canadese Gans en Nijlgans (gemiddeld >25% toename per jaar sinds 1980). De algehele toename weerspiegelt niet alleen de groeiende maxima aantallen, maar ook een uitbreiding van het ganzen seizoen (met name vervroeging van de aankomst, alleen de Brandgans ver-

trekt ook later in het voorjaar). Recent remt de groei bij vrijwel alle soorten af. Taigarietgans, Rotgans en sinds 2005 ook Kleine Rietgans nemen ondertussen zelfs weer af. Bij Toendrarietgans, Kleine Rietgans, Kolgans en Rotgans is het broedsucces in de afgelopen 10-15 jaar afgenomen, wat deels de afname bij Rotgans verklaart.

De in Nederland broedende ganzen daarentegen doen het onverminderd goed en hebben zich vooral in Mid- en West-Nederland sterk uitgebreid. Grauwe Gans (inclusief Soepgans), Brandgans, Nijlgans en Grote Canadese Gans vormen het grootste deel van de broedpopulaties en hebben ook een belangrijk aandeel (>40%) in de overwinterende populaties. Alleen bij Brandgans ligt dit aandeel bij 5% en domineren de arctische broedvogels in de winter. Jaarlijkse groeicijfers voor de vier soorten bedragen gemiddeld 14-29% per jaar, gerekend sinds 2000. De verspreiding van de Brandgans is nog sterk geconcentreerd in het (Noordelijk) Deltagebied, de overige soorten komen verspreid over het hele land voor. Meer recente informatie over trends en verspreiding van ganzen is te vinden op www.sovon.nl/soorten.

De achtergronden voor de aantals-toenames moeten we zoeken in een combinatie van betere beschermingsmaatregelen (beperkingen jacht), verplaatsingen tussen overwinteringsgebieden (van sommige soorten meer ganzen naar onze contreien) en vooral

de positieve effecten van de hoogproductieve landbouw (betere winteroverleving, hogere reproductie). Waar weidevogels en veel andere soorten het in het modern ingerichte agrarisch gebied laten afweten, weten ganzen als geen andere soortgroep te profiteren van hoogproductieve graslanden en oogstresten op akkers.

HET EFFECT VAN GRAUWE GANZEN OP RIET EN ANDERE OEVERPLANTEN

Liesbeth Bakker, Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW)

De populatie van Grauwe ganzen in Nederland is sterk toegenomen in de afgelopen decennia. Hierbij gaat het om zowel overwinterende ganzen als ook een opvallende groei in de populatie zomerganzen. De zomerganzen ruien bij voorkeur op open water. In de loop van mei komen de jonge scheuten van Riet op, en vormen voor de ruiende ganzen een goede voedselbron en één van de weinige die ze vanaf het water kunnen begrazen. Door het plaatsen van netten (exlosures) bleek in Loosdrecht dat het waterriet tot 6 m vanaf de oever het water in kon groeien wanneer de ganzen er niet bij konden, terwijl in de begraasde delen geen waterriet overbleef (figuur 1). Na de intensieve begrazing tijdens de rui groeit het Riet wel weer aan, maar het blijft veel lager en minder dicht dan het onbegraasde Riet. Waterriet vormt een belangrijk

Liesbeth Bakker

Figuur 1. Rietkraag met waterriet op de Waterleidingplas bij Loosdrecht, 5 augustus 2008. Op de voorgrond hergroei van stengels van waterriet die tijdens de rui door Grauwe Ganzen zijn begraasd. Op de achtergrond een enclosure, waar de ganzen ruim twee jaar zijn buitengesloten, met uitbundige groei van waterriet.

habitat voor moerasvogels, zoals Grote Karekiet en Purperreiger. Daardoor heeft de ganzenbegrazing niet alleen effect op het waterriet zelf, maar ook op de dieren die in de rietkraag leven. Vervolgonderzoek laat zien dat in diverse gebieden in midden-Nederland de soortenrijkdom en uitbreiding van oeverplanten toeneemt als de planten beschermd worden tegen begrazing. Het is echter niet altijd met zekerheid te zeggen of dit geheel is te wijten aan Grauwe Ganzen, of dat begrazing door Knobbelzwanen, Meerkoeten of Muskratten ook een rol speelt.

HET GANZENDILEMMA VAN DE TERREINBEHERENDE ORGANISATIES

Michiel van der Weide, Vereniging Natuurmonumenten

De Grauwe Gans hoort als broedvogel thuis in het Nederlandse landschap. Hij vervult een belangrijke rol in het

open houden van grote moerasgebieden met een flexibel waterpeil. Denk aan de ruiende ganzen in de Oostvaardersplassen. Met de terugkeer van de Grauwe Gans is een oude wens van de natuurbescherming vervuld.

Ons huidige landschap biedt met zijn versnipperde natuur omringd door uitgestrekte eiwitrijke boerengraslanden ongekende groeimogelijkheden ganzen. De huidige aantallen leiden tot maatschappelijke schade en roepen weerstand op. Jaarrond verblijvende ganzen zorgen voor flinke schade bij de boeren, leiden tot risico's bij het vliegverkeer en lokaal komen ook natuurwaarden in de knel. Voorbeelden daarvan zijn het verdwijnen van rietvegetaties en bijbehorende rietvogels, verrijking van voedselarme vennen en duinplassen, verstoringen- en begrazingseffecten in weidevogelgebieden en botanische graslanden en aantasting van het broedsucces van Zwarte Sterns (zie o.a. themanummer De Levende Natuur, januari 2010).

De maatschappij accepteert een verdere groei van de ganzenpopulaties met bijbehorende schade niet. Zeven organisaties, van boeren tot natuurbeschermers, hebben een voorstel gedaan om tot een oplossing te komen (het Ganzen-7 akkoord, mei 2011). Dit akkoord is vanwege onze internationale verplichtingen gastvrij voor de overwinterende ganzen. Daar staat een forse populatiereductie tegenover van de jaarrond verblijvende ganzen. Het Ganzen-7 akkoord bevat nog geen uitgewerkte 'gereedschapskist' met middelen om dat doel te bereiken. De terreinbeherende organisaties willen vooral ingrijpen bij nieuwe of nog kleine populaties en grote stabiele populaties zoveel mogelijk ongemoeid laten. Onze inzet is om uiteindelijk tot een duurzaam beheer te komen waarbij lokale aanpassing van het leefgebied (o.a. verruiging of verschraling van opgroei-habitat voor kuikens, plaatsen van rasters) en het zoveel mogelijk ongemoeid laten van predatoren zoals de

Vos de voorkeur hebben boven nestbe-handeling of het doden van ganzen.

WAAROM TREKKEN GANZEN NAAR HET NOORDEN?

Maarten Loonen, Arctisch Centrum, Rijks-universiteit Groningen

De belangrijkste reden om naar het hoge noorden te trekken heeft te maken met de snelle, matige vertering van gras door ganzen (figuur 2). Deze noodzaakt hen te selecteren op het eiwitrijkste gras. Van nature is het eiwitgehalte van gras in het vroege voorjaar het hoogst en neemt dit af in de zomer. Trekkende ganzen volgen de groene golf van eiwitrijk voorjaarsgras naar het noorden. Als ze daar aankomen is het nog bar, maar als de jongen uitkomen is het gras juist daar eiwitrijk. Daarnaast zijn er nog drie andere voordelen in het hoge noorden: de ganzen kunnen lange dagen eten en verteren omdat

de zon niet onder gaat, in sommige jaren is de predatiedruk laag doordat de lokale roofdieren in de winter verhongeren, en de kans op infectie door ziekten en parasieten lijkt ook lager op de toendra.

De recente toename van overzomerende ganzen in Nederland is om dezelfde redenen te begrijpen. Door kunstmest en eutrofiëring blijft het eiwitgehalte van het gras tot in de zomer hoog. We hebben grote nieuwe natuurgebieden gekregen waarin de ganzen met rust worden gelaten. De Vos wordt als predator intensief bestreden en de jachtdruk is in de zomer laag. Niet alles pakt hier echter gunstig uit. Ganzenkui-kens groeien in Nederland langzamer dan in het hoge noorden en lopen vaker parasieten op.

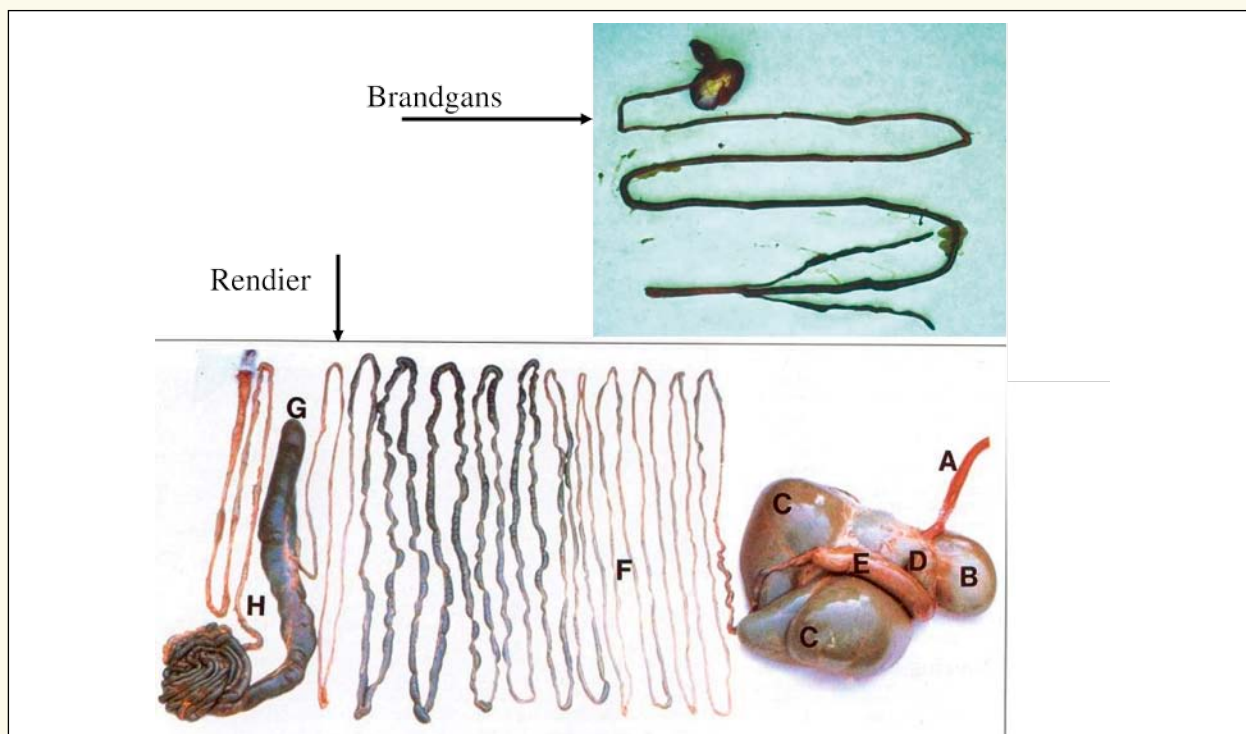
Voor de arctische ganzen zijn er toenemende problemen. De poolgebieden warmen sneller op dan de gebieden langs de trekroute. Dit maakt de gevaarlijke trektocht op de groene golf moeilijk te plannen. In het noorden

zorgt overbegrazing voor minder en laagwaardiger voedsel en de predatiedruk neemt toe. Steeds meer roofdieren overleven de korter wordende winters of specialiseren zich op de hoge gansdichtheid. Vooralsnog nemen de meeste ganzenpopulaties toe, maar toch blijven ze kwetsbaar voor veranderingen in klimaat en gastvrijheid.

SYNTHESE

Daan Bos, Altenburg & Wymenga *ecologisch onderzoek*

Een vorige ganzendag in het Eco-drome in 1997 werd gehouden ter ere van het fotoboek 'Ganzen, grazers op trek langs de vorstgrens', een coproductie van Hans Dekkers en Bart Ebbinge. Toen werd veel nadruk gelegd op de schoonheid van ganzen en het feit dat veel ganzensoorten uit de gevarenzone raakten door een betere bescherming. Bij de verhalen die in 2012 zijn ge-

Figuur 2. Een vergelijking tussen het maag-darmstelsel van een Brandgans en een Rendier laat duidelijk zien waarom de gans het gras slechter verteert.

presenteerd stonden de toenemende aantallen in een ongunstiger daglicht. Grote aantallen ganzen worden gezien als bron van schade, ook voor sommige natuurwaarden. Dat geldt voor overzomerende én overwinterende ganzen. De overheid, de boeren en natuurbeheerder zoeken naar een strategie om de kosten beheersbaar te houden. In de synthese is geprobeerd om nuance aan te brengen en perspectief. Voor een individuele boer kan de schade reëel zijn, maar ten opzichte van de subsidies, de andere geldstromen in de landbouw en

de indirecte baten valt het mee. Maar het is ook belangrijk om de boeren te laten zien dat hun probleem serieus wordt genomen, en ze invloed houden op hun situatie.

Het is zinvol om de huidige situatie en de mogelijke oplossingen te zien in het licht van de ervaringen in Noord-Amerika, inzichten uit de wetenschappelijke literatuur en de internationale verplichtingen die Nederland is aangaan. De laatste dwingen ons om de maatregelen te nemen die nodig zijn om de bij ons verblijvende ganzenpo-

pulaties duurzaam in stand te houden. Daar is natuurlijk geld voor nodig en ruimte. Er staan ook baten tegenover.

Uit wat is gepresenteerd op de themadag, maar ook uit de literatuur, blijkt dat het ruimtelijk voorkomen van ganzen sterk bepaald wordt door jacht en dat althans bij de geringere aantallen uit het verleden populatieregulatie door jacht effectief was. In Noord-Amerika zijn de aantallen bij enkele soorten echter zo groot geworden dat de mortaliteit door jacht er feitelijk niet meer toe doet.

Op de themadag is benoemd dat ganzen gezien kunnen worden als een natuurlijke hulpbron, die op duurzame wijze zou kunnen worden benut. Wanneer een dergelijke benutting op gecoördineerde wijze wordt toegestaan buiten een robuust netwerk van jachtvrije rust- en foerageergebieden, geeft dat duidelijkheid voor de ganzen en grip op de situatie voor boeren en terreinbeheerders die liever minder ganzen zien op hun land. Voor de goede orde zij opgemerkt dat niet iedereen het hiermee eens is.

Het, mede door de boeren ingezette beleid met rust- en foerageergebieden biedt een basis voor het duurzaam voldoen aan de gestelde instandhoudingsdoelen: rustig foeragerende ganzen die geen overbodige energie verspillen en waarvan door mensen genoten kan worden. De logica achter dat systeem wordt niet betwijfeld en in de wetenschappelijke literatuur worden hulpmiddelen aangedragen om de daartoe benodigde gelden optimaal te besteden.

Het is aan ons om het draagvlak te behouden, onder andere door net als Dekkers & Ebginge ook de andere dan financiële waarden van deze dieren te blijven laten zien. Garandeer het behoud van ganzen en de rust in een op lange termijn stabiele verzameling van verstoringsarme gebieden en houdt monitoring, wetenschappelijk onderzoek en internationale coördinatie in de benen.

AANKONDIGING THEMADAG 'VEROUDERING BIJ VOGELS'

Hoe zou een vogel zijn of haar voortplanting over het leven moeten verdelen? Direct voluit gaan of eerst maar eens rustig aan doen om meer reserves voor later over te houden? Heeft het consequenties om hard te werken voor nageslacht? En hoe gaat dat als een vogel ouder wordt? Doen ze dan minder of gaan ze er juist extra hard tegenaan? Tijdens de NOU-Themadag in november aanstaande bespreken we effecten van veroudering bij vogels. Diverse aspecten komen aan bod zoals: Welke consequenties heeft veroudering voor de voortplanting van het individu? Doen oude vogels het beter of slechter dan jonge vogels? En hoe komt het dat sommige vogels heel oud kunnen worden en andere niet? Zou het DNA van de vogel hier een rol bij kunnen spelen? Kunnen we als mens wat van deze patronen opsteken?

Aan de hand van langetermijnstudies aan de lang levende Seychellenzanger, de Kauw en de kort levende Koolmees zullen we een aantal van deze fascinerende vragen bespreken. We hopen tijdens de dag een tipje van de sluier op te lichten over de achtergronden van veroudering. Wij nodigen jong en oud uit op de NOU themadag die waarschijnlijk gehouden zal worden tijdens de Landelijke SOVON dag op 24 November 2012 in Nijmegen. Houdt de NOU website (www.nou.nu) in de gaten voor meer informatie.